

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора

Кочерги Світлани Олексіївни про дисертацію

Легерко Тетяни Олегівни на тему

«Флористичний дискурс української модерної лірики і поезії Лесі Українки»,

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність теми дисертаційної роботи

Важливість дослідження Тетяни Олегівни Легерко зумовлена запитом на продовження осмислення модерних надбань української літератури, які були повністю маргіналізовані літературознавством епохи ідеологічного диктату в СРСР. Попри значний прорив у цьому напрямку, що став можливим завдяки глибоким працям В. Агеєвої, Т. Гундорової, М. Моклиці, С. Павличко, Я. Поліщука, І. Цуркана та інших науковців, чимало аспектів інновацій модерністів досі залишаються поза увагою дослідників та потребують чималих зусиль задля всебічного охоплення різних тенденцій, сфер, векторів тощо. Робота відповідає науковій темі кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки «Модернізм і постмодернізм в літературі ХХ століття».

Парадоксально, але популярні мотиви флористичних образів є наскільки природними у письменстві, що запит на їхнє студіювання виокремлюється тільки спорадично на певних етапах розвитку літературознавства. Однак, безсумнівно, ця прогалина потребує заповнення, позаяк дослідження такого штибу дають змогу увиразнити динаміку історико-культурного контексту за допомогою новітнього методологічного арсеналу. Варто наголосити, що творчість Лесі Українки також залишається непрочитаною у світлі флорографії. Якщо лінгвісти нині вже мають чималий доробок у цьому ракурсі, то літературознавці досі не оприямили конкретні художньо-змістові механізми реалізації флористичного дискурсу в українській ліриці. Відсутність вичерпного дослідження, яке б з'ясувало природу

цього феномену на прикладі творчості самобутніх вітчизняних поетів, є одним з переконливих аргументів на користь означеної теми дисертації Т. О. Легерко.

Спираючись на окремі монографії та статті (О. Головій, Т. Левчук, М. Моклиці, Н. Поліщук, Л. Семененко, І. Цуркана, А. Швець та ін.), дослідниця спробувала концептуально представити динаміку флористичної образної панорами в поезії доби раннього модернізму, що відзначається бурхливими естетичними процесами у мистецтві слова. Отож дисертаційна робота Т. О. Легерко видається досить актуальною з кількох важливих причин: пропонує комплексний історичний аналіз флористичного дискурсу, базується на методологічному розмаїтті; сфокусована на метаморфозах модерністського образотворення; приділяє значну увагу творчості Лесі Українки – ключовій постаті модерних змін в Україні. Є всі підстави визнати дослідження дисертантки своєчасним на нинішньому етапі вивчення теорії та історії літератури.

Новизна результатів дослідження

Новизну дисертації Т. О. Легерко підтверджує запит на ціле віяло досліджень екокритичного змісту, що передбачає, зокрема, міждисциплінарне тлумачення літературних текстів, які порушують проблеми навколишнього середовища та рецепції феномену природи. Особливо цінним видається зосередження авторки на розширенні «затверділого» образного словника, його трансформацію в модерній літературі під впливом тогочасних культурних змін, що, своєю чергою, дозволяє краще зрозуміти як загальні механізми еволюції художньої образності, так і специфічні риси української модерної поезії. Фактором новизни варто вважати розширення дослідницького матеріалу, передусім зосередження на оригінальній конфігурації авторів, які своїм доробком уособлюють геопоетичні зрізи частин України, розділених на ту пору державними кордонами. У дисертації на прикладі флористичного дискурсу доведена специфіка творчого поступу національної лірики в контексті європейських надбань, що має неабиякі перспективи всебічного вивчення в українському літературознавстві.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Визначення основних складників дослідження у дисертації є методологічно коректним та структурно збалансованим. Об'єкт вивчення належним чином відображає конкретний матеріал аналізу – лірику українських поетів-модерністів, вибір яких (Леся Українка, М. Вороний, П. Карманський, О. Олесь, Є. Плужник, О. Лятуринська, Д. Віконська) є репрезентативним, адже охоплює різні течії модерністської трансформації флористичного дискурсу. Чітко визначено предмет студіювання, що забезпечує досяжність дослідницьких завдань. Мета дослідження логічно поєднує історичний та аналітичний аспекти та є релевантною комплексному характеру роботи, присвяченої осмисленню модерних тенденцій, позначених багатогранністю формозмістових видозмін та їхнім варіюванням. Зумовлені метою завдання видаються цілком логічними.

Методологічна специфіка дисертації вказана та прокоментована, хоча дещо розмито, оскільки на перший план винесено дослідницькі процедури (жанрово-стильовий аналіз, образно-стильовий аналіз) та низку підходів, які лише вказують на теоретичну орієнтацію (культурно-історичний, герменевтичний, біографічний, психоаналітичний, гендерний), але не націлюють на конкретні прийоми та алгоритми, до яких зобов'язують власне обрані методи.

Змістове наповнення кожного з розділів дисертації справляє враження самодостатності й водночас очевидним є тісний логічний зв'язок між ними.

У першому розділі «Флористичний дискурс європейської поетичної культури» розгорнена доволі чітка картина хронологічної еволюції флористичних образів від античності до реалізму. Т. О. Легерко наводить фахові тлумачення ключових літературознавчих понять (символ, алегорія, метафора), що складають найбільш запитуваний інструментарій репрезентації флористичного дискурсу. Висвітлення зазначеної теми характеризує поєднання літературознавчого аналізу з культурологічним та філософським контекстом. Простежено зв'язок між зміною світоглядних парадигм (від язичництва до християнства) та функціонуванням флористичних образів. Позитивним вважаємо зіставлення особливостей використання мови флористики у різні епохи та різними авторами. Безперечно,

обсяг розділу не дозволив сповна продемонструвати трансформацію смислового навантаження флористичних знаків на прикладі модусів низки авторитетних поетів, бракує апеляцій до оцінок флористичного дискурсу в дослідженнях європейських літературознавців. Натомість осмислення українських зачинателів традиції флорографії суттєво відрізняється, воно рясніє численними ілюстративними цитатами (передусім Т. Шевченка). Утім, доцільно було б вихідною точкою цього екскурсу взяти поезію українського бароко, яка багата на приклади рослинного іносказання. Дещо бракує індивідуальних рефлексій Т. О. Лєгерко щодо наведених констатацій, проте це сповна компенсується чітким акцентом на зміні функцій та семантики флористичних образів від декоративно-символічних до глибоко філософських.

Другий розділ безпосередньо розкриває модерністські особливості репрезентації флористики в українській поезії. У ньому дисертантка пропонує аналіз індивідуальних поетичних світів М. Вороного, П. Карманського, О. Олеся, Є. Плужника, О. Лятуринської, Д. Віконської, виявляючи стильову самобутність кожного/кожної з них, авторське наповнення змісту флористичної палітри. За допомогою інтерпретації специфіки індивідуальних художніх світів досягнуто панорамності бачення модерних стратегій українських авторів на прикладі застосування мотивів і прийомів, позначених флористичними маркерами. Щоправда, не зайвим було б вказати аргументи на користь вибору конкретних поетів 20-30-х років, тому що це був час потужного кількісного зростання талантів, чимало з яких відомі як справжні майстри використання рослинних образів та архетипів. Принцип поваги до індивідуального поетичного тембру, засвідчений дисертанткою, конфліктує з упередженням (якщо не узвичаєно-мізогінним) об'єднанням О. Лятуринської і Д. Віконської в один підрозділ (2.5. Жіночий голос українського модернізму): хоча гендерний аспект є складником тлумачення текстів у дисертації, однак своєрідність кожного з поетів-чоловіків розглядається в окремих підрозділах.

Сильною стороною цього розділу є виважений коментар стильових домінант, що мали місце в українському ранньому модернізмі. Водночас прагнення до об'єктивності має і зворотній бік медалі – Т. О. Лєгерко надто обережна у своїх

констатаціях, знаходимо чимало тверджень на кшталт «коливання між імпресіонізмом та експресіонізмом» (с. 38). На жаль, недовіра до унікальності кожного з українських ліриків-модерністів, закладена ще в літературознавчих працях кінця XX ст., продовжує свій тиск на наукові шукання молодого покоління і нині. Акцент дисертантки на дифузійному сплаві рис неоромантичного мислення з символізмом та алегоричними образами, що посутнісно важко заперечити, все ж призводить до ефекту гомологічності у царині національного мистецтва слова, деперсоналізації, не сприяє ідентичнісному розмежування творчих профілів. Проте, без сумніву, у розділі надано вельми цінні спостереження щодо трансформації традиційної образності та переконливо продемонстровано розширення флористичного спектру в українській модерністській поезії.

Третій розділ дисертації присвячений інтерпретації флористичного дискурсу Лесі Українки як безсумнівної лідерки доби в українській поезії кінця XIX – початку XX століття. Його структура охоплює аспекти іманентного новаторства Лесі Українки: в підрозділі 3.1. окреслено траєкторію стильового руху поетеси від романтизму до модернізму в ракурсі рослинної образності; у підрозділі 3.2. розглянуто флористичні образи поетки як код мотивів митця і мистецтва, що зазвичай є важливою ознакою модерністського письма; у підрозділі 3.3. проаналізовано у світлі флорографії інтимну лірику авторки, яку слушно вважають значним кроком у розкритті цієї вічної теми на тлі української поетичної традиції. У цьому розділі дисертантка демонструє доволі коректний коментар складного емоційного світу Лесі Українки, більшою мірою проявляючи особистісні судження, що є виявом зрілості науковиці. Небезпідставно переважає в ньому біографічний детермінізм, оскільки «трагічні життєві події» – і з цим важко не погодитися – стали «каталізатором для становлення Лесі Українки-символістки» (с. 213). Заявку на гендерний аналіз текстів Лесі Українки можна тільки вітати, однак він представлений доволі фрагментарно. Відмінність чоловічої / жіночої моделей навряд чи можна сповна розкрити, спираючись на медитації ліричної героїні, котра переживає біль втрати, відтак аргументація нерідко видається надто суб'єктивною. Тлумачення смислових імпульсів деяких образів рослин (плюща, троянди) не сповна враховують функціонування їхньої символіки в античній і

християнській культурах, які інколи суттєво відрізнялися. Попри слушну апеляцію дисертантки до нашарування традиційних сенсів певних флористичних знаків все ж напівприховані алюзії в образному світі Лесі Українки-лірика заслуговують більш прискіпливого аналітичного прочитання. Актуалізація поетесою відомої в історії культури флористичної семіотики подекуди трактується як «нові відтінки значень» (с. 204). Проігнорованим видається еротизм її інтимної лірики у душі задавненої табуйованості, переданої сучасникам у спадок літературознавством ідеологічного зразка. У розділі наявне зіставлення з аналогічними процесами в поезії європейської лірики, зокрема цілком слушно Т. О. Легерко зазначає: «Очевидно, переклади творів улюбленого замолоду Г. Гейне не минулися дарма» (с. 155). Утім, спектр імен доцільно було б розширити, адже, приміром, відомо, що деякі образні конструкції Лесі Українки фактично віддзеркалюють поетичний стиль Елізабет Браунінг (див. статтю О. Вісич), а саме Вікторіанська епоха чи не найбільше кохалася у флорографії. Однак заслугою дисертанти вважаємо переконливість доказів та багатство прикладів на користь еволюції поезики Лесі Українки у світлі флористичної парадигми.

Висновки дисертації відповідні поставленій меті й увиразнюють цінність дослідження стислим викладом концептуального узагальнення. Деякі тези висновків лише б виграли завдяки лаконічній конкретизації. На жаль, Леся Українка не представлена у Висновках як пріоритетний фокус аналітичного розгляду, що збіднює їхню репрезентативність.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Підсумкові положення роботи були успішно апробовані. За темою дисертації здобувачка опублікувала 7 статей, з них 3 у наукових фахових виданнях України, 1 (у співавторстві) – у виданні, що індексується в міжнародних наукометричних базах. Легерко Т. О. брала участь у наукових всеукраїнських та міжнародних конференціях. Наявні публікації достатньо відображають основні результати роботи та зміст усіх трьох розділів дисертації. У самій дисертації дотримано чинних вимог до логіко-структурної схеми наукової роботи.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності

Порушень академічної доброчесності та її принципів у дисертації та наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дослідження, не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Застосовану здобувачкою оптику варто визнати цілком оригінальною, дослідження втілює самостійну містку доктрину, що може знайти продовження та поглиблення у подальших наукових напрацюваннях. Однак, оцінюючи концепцію дисертантки однозначно позитивно, вважаємо за необхідне висловити деякі зустрічні судження та міркування, що потребують додаткового висвітлення або пояснення під час захисту і врахування дослідницею в її подальших наукових розвідках.

1. Термінологічний апарат, застосований дисертанткою, напрочуд багатий, однак не завжди обґрунтована доцільність використання того чи іншого терміну. Певна нечіткість у використанні понять «символ», «алегорія», «метафора» створює враження їх взаємозамінності. Окремі узагальнення потребують детальнішого аналітичного підтвердження, наприклад необароковість стильової палітри модерністів видається голослівною; неологізм ломикамінь заслуговує історичного коментаря, позаяк тотожні найменування цієї рослини побутували в інших західнослов'янських мовах (словацька – lomikameň, польська – łamikamień, чеська – lomikámen тощо), тому спірним є питання щодо авторського витвору або ж запозичення слова.

2. Т. О. Легерко надто залежна від хронологічної послідовності в оцінюванні флористичної образності кожного з обраного авторів / авторок. Бракує системного узагальнення, виокремлення рельєфних підсумкових тенденцій, причому не лише стильового змісту. Наприклад, очікуваною в роботі такого спрямування є класифікація модерністського оновлення кластерів флоронімів і дендронімів, підкріплена кількісними параметрами; типологізація інноваційних кодів та смислових проєкцій (хоча одиничної аналітики такого штибу цілком достатньо в

роботі); доречною була б характеристика динаміки самодостатніх флористичних концептів (*запах, вінок, сад, гербарій* тощо); виразнішим міг би бути інтермедіальний складник дослідження, що дало б змогу з'ясувати діалог флористичного дискурсу в поезії щонайменше з живописом, зокрема з аналогічними процесами у жанрі натюрморту.

3. Сьоме завдання дослідження, визначене дисертанткою, стосується «еволюційних векторів флористичного дискурсу в європейській та українській літературі» (с. 24). Однак у самій роботі спостерігається диспропорція, оскільки тлумачення витоків флористичної образності базується значною мірою на світовій літературі, але на рівні безпосередньої інтерпретації віршів представників доби модернізму натрапляємо хіба що на зіставлення чи апеляцію до європейських поетів минулих епох, а не до сучасників. На нашу думку, робота виграла б за умови більш строгого притримування як принципів аналізу предмета дослідження в діахронії, так і в синхронії.

4. Робота з науковими джерелами викликає певні застереги. Практично відсутні звертання до дослідників флористичного дискурсу інших країн (на мові оригіналу чи перекладні), хоча іноземні літературні тексти, особливо в першому розділі, представлені розмаїто. У наведеному списку літератури наявно чимало джерел, цитати з яких або ж указівки на них практично відсутні у самій роботі, хоча така вимога є засадничою у правилах бібліографічних покликань. Цього можна було б уникнути, вилучивши певну кількість позицій у списку літератури, від чого рівень дисертації абсолютно б не постраждав.

Зазначені пункти носять характер принагідних розмислів і не применшують загальної значущості дослідження, яке завжди є прерогативою авторського бачення та індивідуального підходу до розкриття конкретної теми.

Загальний висновок

У дисертації Т. О. Лєгерко простежено еволюцію флористичних образів від алегоричного до символічного трактування, виявлено специфіку використання рослинної образності у творчості українських модерністів, визначено внесок жіночого письма у формування флористичного дискурсу. Дослідження пропонує унікальний підхід до вивчення поетичної репрезентації флористики, що увиразнює

глибинні трансформації в українській ліриці кінця XIX – першої третини XX століття. Дисертантка засвідчила продукування нових ідей, логічність аргументації, широку ерудицію, відтак є всі підстави вважати її фаховий рівень високим. Дослідження сприяє усвідомленню динаміки наповнення традицій новими формами та сенсами, що має місце в образотворенні українських митців.

Дисертація Т. О. Легерко «Флористичний дискурс української модерної лірики і поезії Лесі Українки» відповідає чинним вимогам до оформлення (наказ МОН від 12.01.2017 р. № 40), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» (постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261). Отож здобувачка Тетяна Олегівна Легерко заслуговує на присвоєння їй ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки», за спеціальністю 035 «Філологія».

Офіційний опонент: доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови і літератури

Національного університету «Острозька академія»

С. О. Кочерга

Підпис Кочерга С.О.
підтверджую

доктор в.к. [підпис] [підпис] [підпис] [підпис]

